

коли можна очікувати морози і холод? І як тільки західний вітер починає повертатись на північ, то можна очікувати морозу, особливо, якщо небо ясне. А якщо вітер перейде на схід, то холод посилиться;

якщо стіни будівель починають сіріти або вони покриваються інеєм, памороззю, то це значить, що буде відлига,

якщо під час східного і північно-східного вітрів в повітрі з'являється імла, небо починає сіріти, і при цьому настане відлига, то буде іти сніг.

Снігу можна очікувати і тоді, коли в час переходу західного вітру на північний, небо починає покриватися хмарами. Якщо під час випадання снігу повітря робиться чистим, прозорим, ясным, то буде холод, менше за все можна очікувати снігу від північно-східного вітру при ясній погоді. Передбачити погоду на тривалий час наперед поки що ніхто не в змозі. Те, що говорить у календарях погоди, є не більш як припущення, засновані на очікуваному напрямі вітрів, а ще частіше - вигадки.

Із наведеного вище слідує, що думки секретаря Полтавського сільськогосподарського товариства Федора Івановича Гейдука, людини освіченої, глибоко обізнаної зі справами полтавського села щодо ґрунтів, клімату були, не тільки достатньо вичерпні для тих часів, а й повноцінно аргументовані.

Вони актуальні й нині, коли знижується природна родючість ґрунтів і, зокрема, чорноземів, коли у зв'язку з глобальним потеплінням гостро стоїть питання вологості.

Питання важливості поживних і кореневих решток в збереженні вологості, обробіток ґрунту без обертання скиби, про які писав Федір Гейдук, є нині актуальні у землеробстві.

Це саме можна сказати і про роль лісів і лісосмуг в збереженні вологості, захисту від вітрової ерозії, створення більш сприятливого клімату на полях і, як результат більш високого врожаю.

ДОЛЯ С.Ф. ТРЕТЬЯКОВА ТА ПОЛТАВСЬКЕ ТОВАРИСТВО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Опара Н.М.

Полтавська державна аграрна академія (м. Полтава)

У 1865 р. в Полтаві організовано сільськогосподарське товариство, яке вважало своїм одним із головних завдань показати на практиці, які сільськогосподарські культури найвигідніше вирощувати в даних ґрунтово-кліматичних умовах. Товариство вважало, що для вирішення поставлених завдань необхідно організувати невелике господарство для проведення сільськогосподарських дослідів. Воно мало бути розсадником високоякісного насіння, місцем для публічного проведення випробувань сільськогосподарських машин і знарядь, школою практичних навиків для селян. Обговорювалася також перспектива, щоб у майбутньому, при

збільшенні матеріальних засобів Товариства, таке господарство перетвориться к дійсно зразкової форми, до якої повинна бути приєднана школа для теоретичного і практичного навчання сільських господарів і вівчарів. У зв'язку з цим Полтава та її сільськогосподарське товариство стало б центром розвитку сільськогосподарської промисловості, що було зафіксовано у протоколі роботи Товариства про організацію Полтавського дослідного поля.

Ініціатором об'єднання сільських господарств Полтавської губернії та організації Полтавського сільськогосподарського товариства був князь С.Б. Кочубей. У 1863 р. він звернувся з листом до губернського представника дворянства з проханням порушити клопотання про організацію Полтавського сільськогосподарського товариства і скликання його засновників. Таке клопотання було задоволено у 1864 р. і 25 травня (3 червня) 1865 р. затверджено статут товариства, а 29 вересня (10 жовтня) відбулося його перше засідання. Першим президентом товариства був обраний С.В. Кочубей, віцепрезидентом - Л.В. Кочубей. Товариство планувало здійснити ряд заходів, спрямованих на підняття сільського господарства, організувати в 1868 р. губернську виставку, племінну вівчарню, школу, забезпечення машинами, знаряддями для землеробства, племінними тваринами. Проте для здійснення цих заходів необхідні були кошти, яких воно не мало. Тому накреслені заходи залишилися нереалізованими.

У 1866 р., через рік після заснування, Полтавське товариство сільського господарства поставило питання про створення власної дослідної установи, зусилля якої повинні були спрямовуватися на розвиток основної галузі економіки конкретного регіону. В цьому ж році з такою пропозицією виступив секретар товариства Ф.І. Гейдук, а Правління на чолі з головою, князем Л.В. Кочубеєм, його схвалило. Проте, через відсутність необхідних коштів дослідну установу було організовано в Демидівці - маєтку дружини Л.В. Кочубея. На жаль, це корисне починання своєї повноцінної діяльності так і не розгорнуло.

У 1878 р. серед членів Товариства сільського господарства відносно створення Полтавського дослідного поля почалася дискусія, яка продовжувалася і в наступному році, коли одночасно з проведенням губернської сільськогосподарської виставки відбувся другий з'їзд господарів. На цьому зібранні член Товариства Ратинський підняв питання про виділення невеликої ділянки землі для проведення дослідів із вивчення впливу добрив на сільськогосподарські культури та якість насіннєвого матеріалу. В результаті було дано доручення члену Товариства П.І. Ганьку підібрати для цього відповідну ділянку. В розвиток поставленого завдання Полтавське губернське земське управління у 1881 р. оприлюднило перед земськими загальними зборами план створення дослідної станції в районі населеного пункту Лозова для трьох українських губерній - Полтавської, Катеринославської і Харківської. Проте ця пропозиція не була підтримана.

Вирішення питання про створення великої дослідної установи було спрямовано в конструктивне русло тільки після звернення Правління Товариства і Полтавського губернського земства у січні 1882 р. до державних

інстанцій Не менш вагомими обставинами, що спонукали до створення Полтавського дослідного поля, стали рішення в цьому ж році Обласного з'їзду земських представників восьми південних губерній Російської імперії (Катеринославської, Харківської, Полтавської, Курської, Воронежської, Херсонської, Таврійської і Війська Донського). Вперше на такому рівні було озвучено бажання мати головну станцію, роботу якої передбачалося спрямувати на розвиток наукових основ агрономії, зоотехнії і механізації для конкретної ґрунтово-кліматичної зони. І тільки у 1880-ті роки, коли вдалося домовитися про велику субсидію в 10 тис. рублів від губернського земства, земельне питання було вирішено.

Загальні збори земства затвердили 10 жовтня 1884 р. Статут, а 28 жовтня цього ж року Товариство обрало першу Раду дослідного поля, яка в наступному році придбала 20 десятин землі поблизу Полтави. У 1886 р. придбали ще десятину на кошти Товариства, а в 1893 р. губернське земство за свій рахунок виділило дослідному полю ще 45 десятин землі.

Щорічний бюджет поля складався із субсидії земства (3-4 тис. рублів), допомоги Департаменту землеробства (від 900 рублів при заснуванні до 4 тис. рублів у 1902 р. і далі), регулярних особистих внесків членів товариства - землевласників Константинопольського повіту Безака (300 рублів), коштів від продажу сільськогосподарських продуктів (1500 рублів), виплати за лабораторні дослідження і «Труди» дослідного поля (200 рублів).

Із 1899 р. історія Полтавського дослідного поля пов'язана з іменем Сергія Федоровича Третякова. Слід зазначити, що В.М. Дьяков влітку 1899 р. за рекомендацією Юрі* Юрійовича Соколовського запросив С.Ф. Третякова уже практикантом на Дослідне поле, так як агрономів-агрохіміків у той час було дуже мало. Він не помилився у своєму виборі, адже коли В.М. Дьяков, від'їжджаючи з Полтави у 1899 р., прощався з головним патроном Дослідного поля - Президентом Полтавського сільськогосподарського товариства Д.К. Квіткою, то впевнено казав йому, що дослідне поле залишилося в надійних руках Ю.Ю. Соколовського і С.Ф. Третякова.

5 (17) жовтня 1905 р. Сергій Федорович був обраний до складу аграрної комісії Полтавського Товариства сільського господарства, а також економічної ради Полтавського губернського земства. В січні 1911 р. Сергій Федорович обраний представником від полтавського Товариства сільського господарства на Перший Всеросійський з'їзд діячів із Селекції (сортоведення) с.-г. рослин і насінництва, вітав з'їзд від імені членів Товариства.

Згодом, починаючи з 1912 р., коли Полтавське товариство сільського господарства започаткувало і провело систематичні курси з питань сільського господарства, Третяков читав на них лекції з обробітки і удобрення ґрунтів та загального землеробства. Крім того на згаданих курсах йому доручили читання лекцій на тему «О значении опытного дела и опытных учреждений для хозяйств-практиков».

Сергій Федорович Третяков брав активну участь в агрономічних з'їздах та нарадах із дослідної справи як загальнодержавного, так і регіонального рівнів. Як член правління Полтавського Товариства сільського господарства і

директор станції С.Ф. Третяков державо творчо брав участь у діяльності цього визначного для свого часу творчого об'єднання фахівців, одного з найстаріших і найповажніших на теренах усієї Російської імперії. Тому не дивно, що 28 жовтня (11 листопада) 1910 р. на засіданні правління Товариства Сергія Федоровича Третякова першого з дослідників було відзначено золотою медаллю «за кращу роботу в дослідній справі». Її було запроваджено у 1909 р. на ознаменування двадцятип'ятирічного ювілею Полтавського дослідного поля і вручено під час святкування цієї події С.Ф. Третякову. Багаторічна плідна та організаційна діяльність Сергія Федоровича була гідно вшанована Правлінням Товариства, яке обрало його своїм Почесним членом, а згодом, у 1911 р., представило до високої нагороди.

Ця ініціатива Товариства 21 вересня (5 жовтня) 1911 р. була підтримана Полтавським губернатором, який 4 (16) листопада цього ж року представив С.Ф. Третякова «за зразковий устрій та удосконалення сільського господарства губернії» до нагородження орденом Святої Анни 3-го ступеня, надіславши клопотання № 2702 із формулярним списком до Ученого комітету Головного управління землеустрою і землеробства.

Напечатаные же С.Ф. Третяковым многочисленных статей в органе Полтавского Общества сельского хозяйства «Хуторянин» и других сельскохозяйственных изданиях содействовало распространению среди сельских хозяев агрономических знаний». Наведений документ друкується вперше. Він зберігається у Російському державному історичному архіві (ф. 382, оп. 5, спр. 4899, л.л. 2-5), .

Дуже популярним як на Полтавщині, так і по всій південній Росії були «Листки» з досвіду Полтавського Дослідного Поля. Саме С.Ф. Третяков запропонував 18 (30) липня 1907 р. керівництву Полтавського сільськогосподарського товариства їх видання. Всього було видано чотири випуски «Листків». Вони були присвячені таким актуальним і в наш час питанням, як типам зайятих парів; значенню сівозмін; підготовці ґрунту під озимину; боротьбі зі сажкою злаків. Загальний тираж цих видань становив 48 тис. примірників. Всі вони повністю були реалізовані протягом року. Товариство мало наміри у 1908 р. перевидати «Листки» ще більшим накладом. В 1914 р. Сергій Федорович організував при Полтавському Товаристві сільського господарства маточник-розсадник з насінництва кормових культур, очоливши його.

В травні 1918 р. Правління Полтавського Товариства сільського господарства запропонувало заснувати фонд імені С.Ф. Третякова для преміювання наукових праць із дослідної справи, затвердивши рішення на Всеукраїнському рівні.

29 вересня 2015 р. на державному рівні буде відзначатися 150-річчя з дня створення за участю громадської ініціативи, Полтавського товариства сільського господарства, найдавнішого місцевого галузевого об'єднання, що (віяло на українських землях, що входили до складу Російської імперії).

Членами цього об'єднання вперше детально розроблено проекти організації зразкової ферми, насінневого господарства, дослідної станції, програми дослідів з мінеральними добривами.

ЄГОРОВ М.А. ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛТАВСЬКОГО ДОСЛІДНОГО ПОЛЯ

Островська Н.М.

Сумський національний аграрний університет (м. Суми)

Полтавське дослідне поле (з 1910 р. - Полтавська сільськогосподарська дослідна станція) стало школою агрономії для багатьох учених. Багато з аксіом агрономії утвердилося саме в Полтаві з позначкою «вперше». Тут розпочинали свою наукову діяльність молоді люди, які потім стали видатними, знаними вченими не тільки в нашій країні, а й далеко за її межами [1].

Відомий свого часу науковець-агрохімік професор М.А. Єгоров високо цінував роботу Полтавського дослідного поля, посилався на результати досліджень в своїх працях. Так, програму діяльності закладу разом з програмами Херсонського, Одеського та інших дослідних полів та установ, використав для написання наукового напрямку діяльності Сумської дослідної станції, яку відкрив і очолив у 1905 р. при Сумській сільськогосподарській школі [2, с. 3] У одній зі своїх робіт «Одна из ближайших задач в работе полевых опытных станций» (1927 р.), де серед питань були удобрення та окультурення ґрунту, вчений порівнював результати досліджень врожаю озимого жита в Німеччині (Галле) та на Полтавській дослідній станції, і використав ці дані при написанні плану діяльності наукових дослідних установ українських земель на найближчі роки [3, с. 21-22].

Високу оцінку роботі Полтавської дослідної станції та її керівнику С.Ф. Третьякову як агрохіміку надав М.А. Єгоров у своїй статті «С.Ф. Третьяков - как агроном-химик» (1918 р.) [4, с. 9]. У праці вчений наголошував, що до моменту відкриття Полтавського дослідного поля, землеробство Росії майже виключно користувалося результатами досліджень західно-європейської науки, переважно німецької, хоча ряд фактів мало неефективного характеру на землях царської Росії. Полтавське дослідне поле, на думку М.А. Єгорова, було першим, яке показало, що сільськогосподарську справу необхідно було пристосувати до місцевих умов. Для цього потребувалося багато напружених творчих зусиль. У цей час, зауважував науковець, з когорти молодих учених проявився ряд науковців, які створили історію дослідної справи в Росії, при цьому поставили її на значну висоту своїм стремлінням до точності досліджень та своєрідністю прийомів землеробства. Полтавському дослідному полю, продовжував учений, а саме одному з його керівників С.Ф. Третьякову, в будівництві наукових основ вітчизняної агрономії належить особливо видатна роль. Як зазначав М.А. Єгоров, вже пурша публікація С.Ф. Третьякова «Содержание витратного азота в почве, в зависимости от ее культурного состояния», яка вийшла в 1902 р. (Журнал

Опытной Агрономии. - 1902. - С. 580), вміщувала цікавий фактичний матеріал та вичерпуючу програму хімічних досліджень за останні роки діяльності дослідних полів [4, с. 10]. У главі «Зяблевая обработка» С.Ф. Третьяков акцентував увагу на важливому питанні українського землеробства - культурі ярої пшениці, а також намітив всі положення з питання про нітрифікацію фунтів. Разом з цим, як підкреслював М.А. Єгоров, ученим висувалося питання не менш важливе за перше - мобілізація фунтової фосфорної кислоти у зв'язку з її станом в ґрунті та з необхідністю з'ясування впливу фунтової фосфорної кислоти на склад та якість врожаю.

У главі «Паровая обработка», зауважував М.А. Єгоров, С.Ф. Третьяков намітив основні причини від'ємностей у впливі різних парових обробіток на врожай озимих, зробивши такий висновок: висота врожаю залежить від вмісту в фунті легкорозчинного та легкозасвоєного нітрату азоту, і що вплив різних парових обробіток позначається не тільки на висоту врожаю рослини, а й на його якість [4, с. 9]. Як підкреслював М.А. Єгоров, у цій главі С.Ф. Третьяков висвітлює висновки з питання дослідження кормів на станції: «В течение 10 лет в лаборатории велись исследования кормов, получаемых на опытном поле: эти исследования показывали, что корма района поля превосходят корма западно-европейских хозяйств по содержанию важнейшей составной части - белка и уступают по содержанию малоценных: воды и клетчатки» [4, с. 10].

У статті М.А. Єгоров наголошував на об'єктивно-науковому ставленні С.Ф. Третьякова до справи дослідження та значенні Полтавського дослідного поля як школи агрономії для багатьох молодих учених: «С.Ф. - человек широкой инициативы, чутко относившийся к запросам практического хозяйства, сумевший совершенно правильно наметить пути лабораторных изысканий в области полевого хозяйства юга России. В тоже время обнаруженное им крайне щепетильное, осторожное отношение к выводам из своих работ - все это признаки объективно-научного отношения к делу исследования... Полтавское ольитное поле, а затем и станция, при огромном участии Сергея Федоровича создавшее из себя неиссякаемый источник и тем, и материалов для тем, представляе! из себя незаменимое место для научного развития молодых ученых сил. Будем надеяться, что будущее русского Ротамстеда будет более счастливо в отношении обеспечения дела научного исследования...» [4, с. 11].

Отже, високої оцінки наукової роботи Полтавського дослідного поля надавав професор М.А. Єгоров, порівнюючи установу з Ротамстедською дослідною станцією (Англія). Безперечно, велику роль в науковому досягненні закладу відіграв один з його керівників - С.Ф. Третьяков.

Література

1. *Особистість* С.Ф. Третьякова в формуванні засад сучасного екологічного землеробства : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті С. Ф Третьякова (Полтава, 13-14 травня 2014р.) / за ред. А. В. Кохана, І. В. Колісник. - Полтава, 2014. - 124 с.

2. *Отчет* о деятельности Сумской земской сельскохозяйственной опытной станции за первый год существования / Сум. Везд. зем. упр. : сост. М. А. Егоров. - Сумьг : Типолитограф К. М. Пашкова. 1907. - 97 с.